

Johanna Waters, Rachel Brooks

Student Migrants and Contemporary Educational Mobilities

Cham: Palgrave Macmillan, 2021, 264 str.

DOI: <https://doi.org/10.11567/met.37.2.5>

Migracije su aktualna tema koja uvijek nađe svoj put do središta zanimanja javnosti. Nešto manje medijski i akademski zastupljena tema jest ona o studentima migrantima i mobilnosti u sklopu visokog obrazovanja. U svijetu kojim sve više vladaju globalne vrijednosti te dolazi do uniformiranja kulture, iskustava i brojnih drugih segmenata društva studiranje izvan matične države postalo je razmjerno uobičajeno te čak i jedan od preduvjeta postajanja »građaninom svijeta«.

Knjiga *Student Migrants and Contemporary Educational Mobilities* objavljena je 2021. kao nastavak knjige *Student Mobilities, Migration and the Internationalization of Higher Education* iz 2011. Autorice obiju knjiga su Johanna Waters, profesorica društvene geografije na londonskom University College, i Rachel Brooks, profesorica sociologije sa sveučilišta u Surreyju te glavna urednica časopisa *British Journal of Sociology of Education*. Nastanak ove knjige, deset godina nakon prve, jest, prema autoricama, rezultat bujanja znanstvenih radova na tu temu, što im je omogućilo da prošire vlastito znanje te pripreme suvremeno i sveobuhvatno izdanje o međunarodnim studentskim mobilnostima.

Knjiga je podijeljena na osam poglavlja koja se bave različitim aktualnim temama vezanima uz međunarodna kretanja (mobilnosti) i migracije studenata iz raznih dijelova svijeta.

Prvo poglavlje »Student Migrants and Contemporary Educational Mobilities« uvodi nas u tematiku međunarodnih studentskih mobilnosti i prezentira osnovne činjenice o njima. Autorice potom razjašnjavaju mjesto ove knjige unutar znanosti i proces njezina stvaranja te iznose ključne definicije potrebne za razumijevanje teksta. U poglavlju se ističu i ciljevi knjige, a poglavlje završava kratkim sažetkom ostalih poglavlja.

Drugo poglavlje »Geographies of International Student Mobilities« cjelovito pristupa proučavanju međunarodnih studentskih kretanja, koja su danas mnogo kompleksnija od konvencionalnog shvaćanja da se ona odvijaju tako da se studenti iz zemalja nerazvijenog Juga upisuju na sveučilišta u zemljama razvijenoga globalnog Sjevera.

Autorice objašnjavaju globalne i regionalne obrasce međunarodnih studentskih kretanja koji se sastoje od dominantnih ili tradicionalnih studentskih oblika mobilnosti usmjerenih prema globalnom Sjeveru te onih alternativnih u kojima svoju poziciju zauzima Kina. Prema količini studenata koji sudjeluju u dominantnim kretanjima prednjači Azija, čiji studenti najčešće odlaze na sveučilišta u anglofonim zemljama Zapada. Razloge za stvaranje tih dominantnih međunarodnih studentskih kretanja autorice nalaze u nasljeđu kolonijalizma i imperijalizma, koji su omogućili engleskom jeziku da postane globalni jezik te zapadnom obrazovanju da postane najcjenjenije. Kao važni čimbenici za afirmaciju te vrste studentskih kretanja ističu se državna politika, marketinške kampanje te razni posrednici u vidu obrazovnih organizacija, agenata

i konzultanata. S druge strane, istočna Azija dobar je primjer regije koja polako konsolidira svoju poziciju u međunarodnim studentskim migracijama: Kina, koja je dugi niz godina bila glavni »izvoznik« studenata na inozemna sveučilišta, danas je postala treća zemlja po broju primljenih stranih studenata s gotovo pola milijuna njih. Razlog tome jest veliki broj stipendija koje je podijelila kineska vlada, ponajviše studentima iz Afrike i Indije. Za rast alternativnih studentskih kretanja potrebno je istaknuti i važnost stvaranja regionalnih obrazovnih *hubova* kakvi se javljaju, primjerice, na Filipinima, u Singapuru ili Južnoj Africi, koji omogućavaju međunarodno studiranje studentima kojima bi odlazak na Zapad bio preskup.

U kontekstu međunarodnih studentskih migracija autorice proučavaju i gradske prostore te njihovu ulogu u cjelokupnom procesu, a ponajviše kroz imaginativne geografije zbog kojih se neki gradovi smatraju poželjnim mjestima za studij. Dio ovoga poglavlja posvećen je i utjecaju studenata na urbane prostore kroz njihove potrošačke i stambene navike, gdje je fenomen studentifikacije ključni pojam i predmet istraživanja, a poglavlje završava analizom kampusnih geografija, odnosno razumijevanjem iskustava međunarodnih studenata na kampusu.

Treće poglavlje »Socio-Economic Diversification« bavi se socioekonomskom raznolikošću međunarodnih studentskih kretanja. Brojna istraživanja na koja se autorice pozivaju u ovom poglavlju pokazuju kako se socioekonomski sastav studenata u inozemstvu uistinu mijenja u cijelom svijetu, od čega najviše profitira srednja

klasa. Društvenu poziciju takvih studenata u državama studiranja najbolje je, doduše, opisala Robertson (2013),¹ koja takve studente naziva »migranti srednjeg sloja« (engl. *middling migrants*), pod čime misli na činjenicu da su pozicionirani između visokoobrazovanih elita s jedne te izbjeglica s druge strane zato što imaju više instrumenata za poboljšanje vlastite pozicije od nekvalificiranih stranih radnika, no istovremeno nemaju status elitnih međunarodnih visokokvalificiranih radnika, zbog čega su suočeni i s mogućnostima, ali i s marginalizacijom.

Dalje su u tekstu izdvojeni pokretači diverzifikacije međunarodnih studenata. Oni se uglavnom odnose na politike koje provode vlade država studiranja, posebice obrazovne i migracijske politike, uz pojavu i nekih novih mogućnosti, poput raznih filantropskih organizacija ili europskog Erasmusa, koje studentima nude kreditnu (privremenu) mobilnost u stranoj državi, čime se povećava mobilnost studenata koji inače ne bi sudjelovali u međunarodnim studentskim kretanjima. Povećana socioekonomska raznolikost može se povezati i sa specifičnim akcijama sveučilišta u zemljama odredišta koje naplaćuju školarinu za privlačenje većeg broja stranih studenata radi prikupljanja školarina ili povećanja različitosti. Također, prema nekim istraživanjima koja autorice navode, za socioekonomsku raznolikost međunarodnoga studentskog tijela zaslužni su i širi društveni fenomeni poput jeftinijih letova te pa-

¹ Robertson, S. (2013). *Transnational Student-Migrants and the State: The Education-Migration Nexus*. London: Palgrave Macmillan.

metnih telefona, koji omogućuju jedinstavniju povezanost s obiteljima.

Poglavlje se u nastavku bavi novim oblicima stratifikacije koji se javljaju sa socioekonomskom raznolikošću međunarodnih studenata, promjenama u pripadnosti određenoj društvenoj klasi kroz vrijeme i prostor te određivanjem preostalih društvenih karakteristika koje mogu utjecati na sklonost studenata da studiraju u inozemstvu.

Četvrto poglavlje »The Value of International Higher Education« govori o konceptima vrijednosti u međunarodnome visokom obrazovanju. Proučavanju vrijednosti u početku se pristupa s kolonijalnog i imperijalističkog stajališta, nakon čega se usmjerava na novu pojavu suprotstavljenu ovom procesu, tj. na pojavu novih nako neokolonijalnih veza u Aziji, što je dijelom rezultat širih geopolitičkih promjena u svijetu. Pojedine istočnoazijske države, prvenstveno Kina, u svojim centrima visokog obrazovanja vide priliku za veći ekonomski rast i osiguranje vlastite geopolitičke važnosti.

Autorice se potom bave teorijama o vrijednostima koje se stječu međunarodnim studiranjem. Uz Bordieuove oblike kapitala, navode istraživanja koja su otkrila druge oblike kapitala dobivene međunarodnim studiranjem koji se u nekoj mjeri poklapaju s tri temeljne vrste kapitala iz Bordieuove teorije: etničkoidentiteti kapital, prisutan pri međunarodnom studiranju studenata iz dijaspore u zemlji njihova porijekla, transnacionalni kapital, kapital mobilnosti te ljudski kapital i opće dobro. Osim toga, u poglavlju se usmjerava i na vrijednosti koje pojedinci osobno dobivaju student-

skom mobilnošću: vrijednost međunarodnog obrazovanja, tj. ono što autorice nazivaju »postajanje« (str. 108), odnosno proces osobnog razvoja stjecanjem kulturnoga kapitala i kozmopolitskih vrijednosti, što je često bitan motiv studenata iz zemalja u razvoju. Potom se ističu znanje engleskog jezika, koji najčešće služi kao medij u međunarodnome visokom obrazovanju, potencijalna bolja mogućnost zaposlenja i kvalitetan život nakon studija te, s druge strane, obrazovanje, koje služi za izbjegavanje neuspjeha, pružanje druge šanse ili kao bijeg od svoje okoline.

Vrijednost međunarodnih studentskih kretanja može se sagledati i iz perspektive institucija, država i tržišta, što autorice čine primarno kroz profit i financije. Taj se pogled potkrepljuje iznosima koje same institucije, a preko njih i države zarađuju od međunarodnih studenata, koje se pomalo neetično gleda kao konzumente i izvor prihoda te faktor tržišta visokog obrazovanja.

Peto poglavlje »Migration, State-Building and Citizenship Projects« razmatra međunarodna studentska kretanja iz perspektive odnosa međunarodnih studenata i država. Autorice se prvo usmjeravaju na položaj međunarodnih studenata unutar državnih diskursa povezanih s imigracijom, stalnim boravištem, državljanstvom, trajanjem boravka i transnacionalizmom. Pritom ističu da pravni položaj međunarodnih studenata varira od države do države, jer dok ih neke države ne karakteriziraju kao imigrante, brojne druge svrstavaju ih u tu skupinu, što ima bitne implikacije na to kako će međunarodni studenti biti tretirani u zemlji studiranja, po-

sebice ako je u toj zemlji prisutno neprijateljsko ozračje prema imigranti-ma. Primjerice, na globalnom Sjeveru prevladava mišljenje kako su studenti u te zemlje došli na studij s namj-erom da trajno ostanu i dobiju držav-ljanstvo, međutim, istraživanja poka-zuju raznolikost među studentima i njihovim namjerama da ostanu u ze-mlji studiranja.

Diskusija u ovom poglavlju okre-će se prema širim nacionalnim stra-tegijama vezanima uz međunarodna studentska kretanja, a koncepti koji se razmatraju jesu dijaspora, financijski motivirane strategije, pitanja držav-ljanstva te ideja »meke moći« (engl. *soft-power*), pri čemu se potonje sma-tra iznimno važnim alatom za širenje geopolitičkog utjecaja država, a u tek-stu se opisuje kao sposobnost obliko-vanja preferencija drugih i kao potreba da se uvjeri ostale da prihvate tuđe vrijednosti. Pri proučavanju državnih strategija važno je razmotriti i kako se države odnose prema pitanjima rase i nacionalnosti u međunarodnome vi-sokom obrazovanju.

Završna cjelina ovoga poglav-lja premješta težište istraživanja s dr-žavne na regionalnu i lokalnu razi-nu. Međunarodna studentska kreta-nja, unatoč tome što se promatraju na državnim razinama, imaju implikaci-je i na regionalni razvoj, ali i na urba-no upravljanje jer se istovremeno do-gađaju i u tim prostorima.

Šesto poglavlje »Learning and Class-room Experiences« otvara diskusiju o međunarodnim studentskim kretanja-ma iz perspektive procesa učenja i na-stave. Najprije se analizira akademski sadržaj kao potencijalni privlačni fak-tor za međunarodnu mobilnost u više slučajeva: 1) kvalitetniji sadržaj traže-

nih disciplina u određenim zemljama, 2) nemogućnost upisa na željeni stu-dij u domovini i 3) privlačnost aka-demskih kultura. Potom se razmatra-ju akademski rezultati međunarodnih studenata, koje se najčešće svrstava u dvije krajnje kategorije: manjinu uzor-nih studenata, tzv. akademske elite s odličnim ocjenama, i »strance u borbi« (engl. *struggling foreigners*), koji se teško snalaze u novoj sredini (str. 166). No spomenuta istraživanja pokazuju kako je tema mnogo kompleksnija od paušalnih pretpostavki o dvije skupi-ne međunarodnih studenata.

U nastavku poglavlja analizira se kurikulum, tj. njegova internaciona-lizacija kako bi postao privlačniji na međunarodnom tržištu. Izdvojene su i tri dominantne vrste internacionali-ziranoga kurikuluma: prva se usredo-točuje na pomoć stranim studentima pri prilagodbi lokalnome nepromi-ješenom kurikulumu, druga se drži procesa internacionalizacije doma te time pomaže domaćim studentima u razvoju interkulturalnih vještina, dok treća služi i domaćim i stranim stu-dentima da postanu »građani svijeta« tako što propagira zajednički global-ni identitet.

Iduće teme odnose se na pedago-giju (unutar koje se usmjerava na jezik nastave, kritičko razmišljanje, govor, ocjenjivanje i citiranje te grupni rad i šire socijalne interakcije), neformal-no učenje te na utjecaj kulturne hege-monije i esencijalizma u međunarod-nome visokom obrazovanju. Između mogućih odgovora na kulturnu he-gemoniju autorice se usmjeravaju na inicijativu koju smatraju najboljom – obostranu prilagođenost (studenata i osoblja fakulteta), od čega profitiraju obje strane. S druge strane, analizira-

ju se istraživanja usmjerena na osporavanje kulturnog esencijalizma te se zaključuje da se studenti ne bi trebali promatrati na temelju nacionalnosti jer se time gube određene bitne zajedničke karakteristike među njima, npr. one vezane uz rod ili prethodna obrazovna iskustava, a što zamagljuje spoznaje o njihovim obrazovnim iskustvima i očekivanjima.

Sedmo poglavlje »Ethics and Student Mobility« ulazi u etičku problematiku vezanu uz međunarodne studentske migracije. Autorice navode kako tu problematiku namjerno razmatraju pri kraju knjige jer se nadovezuje na brojne teme prethodnih poglavlja iz kojih proizlaze razne nedoumice u pogledu etičkog tretmana stranih studenata.

Poglavlje započinje raspravom o dostupnosti studiranja u inozemstvu raznim skupinama studenata te se postavljaju pitanja jednakosti i pravičnosti. Zatim se otvara polemika o nejednakom tretmanu domaćih i stranih studenata kroz više aspekata studiranja i života studenata. Primjerice, školarine su najčešći predmet istraživanja nejednakog tretmana studenata zato što u većini zemalja međunarodni studenti plaćaju znatno više školarine od domaćih, što je nerijetko povezano s imigracijskim politikama države studiranja, koje su u nekim od analiziranih zemalja izrazito stroge i mogu rezultirati drukčijim tretmanom stranih studenata.

Diskriminacija i rasizam (od ostalih studenata ili osoblja fakulteta) nezaobilazna su etička tema u međunarodnim studentskim kretanjima, pri čemu je važno istaknuti da je velik broj stranih studenata iz predstavljenih istraživanja iskusio neki oblik ver-

balnog ili, iznimno rijetko, tjelesnog zlostavljanja. Usto, među domaćim se studentima javlja i nesnošljivost prema stranim studentima iz straha da će im »strani talenti« onemogućiti da pronađu željeni posao nakon studija (str. 216).

Posljednji oblik nejednakog tretmana stranih studenata odnosi se na njihov pravni status vezan uz zemlju porijekla i zemlju u kojoj studiraju, koji autorice razmatraju s tri različita aspekta. Prvo, u zemlji studiranja oni su stranci, koji su u nekim zemljama srdačno dočekani, no u drugima ih se gleda kao prijatnju. Drugo, međunarodni studenti su kao subjekti dva nacionalna režima pod utjecajem njihovih diplomatskih veza. Treće, međunarodni studenti, kao i brojni transnacionalni migranti, imaju status u kojem im ni matična zemlja, a ni zemlja studiranja ne mogu pružiti potpunu pravnu zaštitu.

Nadalje se istražuju načini na koje su međunarodni studenti prikazani u vladinim, promidžbenim i medijskim tekstovima, iz kojih se ističe nejednakost u prikazu međunarodnih studenata kao ekonomskih ili političkih resursa kojima je potrebno vođenje zemalja globalnog Sjevera. Osim toga, raspravlja se i o tome kako studentska mobilnost, iako može biti korisna i za zemlju porijekla studenata i za zemlju studiranja, može djelovati i na povećanje nejednakosti među tim zemljama te potvrđivanje starih kolonijalnih obrazaca.

Zadnje je poglavlje zaključak u kojem autorice knjige iznose završne misli te se osvrću na teme iz ostalih poglavlja. Također, uzimaju u obzir trenutačno političko i zdravstveno stanje u svijetu u kojem je međunarodna

mobilnost svima, a ne samo studentima, otežana. Potom se postavlja pitanje odmiče li se svijet od sveopće globalizacije ili se države okreću sebi samima. Poglavlje završava pretpostavkama autorica o tome što će se događati s međunarodnim studentskim kretanjima u budućnosti.

Knjiga *Student Migrants and Contemporary Educational Mobilities* cjelovito obrađuje problematiku vezanu uz međunarodna studentska kretanja te je zbog široke lepeze aspekata koje razmatra svakako odlična polazišna točka za sve koji se bave istraživanjem migracija u visokom obrazovanju. Djelo je vrlo aktualno te uzima u obzir i trenutačnu zdravstveno-političku situaciju globalne pandemije koronavirusa koja je znatno utjecala na živote studenata u inozemstvu i potencijalno izmijenila buduće obrasce međunarodnih studentskih migraci-

ja. Prednost ove knjige svakako je i velik broj znanstvenih radova na koje su se autorice pozivale, zbog čega je ona, između ostaloga, i bogat izvor literature iz kojeg se može mnogo naučiti o migracijskim praksama u visokom obrazovanju raznih zemalja. Jedina je zamjerka autoricama to što je knjiga, premda pruža širok spektar radova iz cijelog svijeta, previše anglocentrična – opetovanim isticanjem primjera iz vlastite zemlje autorice same upadaju u zamku neokolonijalnog razmišljanja, koje kroz cijelu knjigu proglašavaju pogrešnim. Usprkos tome knjiga je vrlo cjelovita i korisna u proučavanju teme, a sljedeće izdanje, ako ga bude, zasigurno će biti još zanimljivije i pružiti još dublju analizu migracija u visokom obrazovanju.

Mislav Grbeša

Zagreb

